

»Bajta ni drugega kakor kотиšče otrok, nezadovoljnosti in nesreče«: žensko nasilje v štajerskih kočarskih družinah med svetovnjima vojnama

Mateja Ratej*

Potrjeno – Accepted: 13. 6. 2023 | Objavljeno – Published: 21. 12. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4-18)"1918/1941", 316.343:63-051(497.4-18)"1918/1941",
343.62-055.2(497.412)"1918/1941"

Mateja Ratej: »Bajta ni drugega kakor kottišče otrok, nezadovoljnosti in nesreče«: žensko nasilje v štajerskih kočarskih družinah med svetovnjima vojnama. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 4, str. 54–78

Da lahko prihodnje generacije zaslutimo obrise nevidnih in že zaživa popolnoma zavrženih življenj dekel, bajtaric, kajžaric, kočaric, gostačk ali viničark, je moral njihova pota prečiti zločin, ki je policijske preiskovalce in pravosodne organe nagnal k raziskovanju zanikrnih in zapuščenih podrobnosti njihovega vsakdana. Medtem pa lahko le redko naletimo na popise življenj tisočih drugih žensk s socialnega roba medvojne slovenske družbe, ki svoje anonimnosti niso nikoli okrnile z ekscenim vedenjem ali dogodkom. Življenjska pot kmečke delavke med svetovnjima vojnama se je kajpak lahko in se mnogokrat tudi je zaključila brez kriminalne kartoteke, avtorica pa v članku, kjer analizira problem velike socialne razslojenosti kot poglobitni družbeni antagonizem v času med svetovnjima vojnama, ugotavlja, da socialna determiniranost v desetletjih po prvi svetovni vojni niti najbolj nadarjenim članicam kmečkega proletariata ni pustila napredovati višje kot do statusa delavke, kuharice, perice ali služkinje, zato so nekatere dvig svojega socialnega položaja skušale doseči z zločinom.

Gljučne besede: slovenska zgodovina 1918–1941, družbeno nasilje, ženske, nasilje, kočarji, Štajerska.

---

* Dr. Mateja Ratej, znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, mateja.ratej@zrc-sazu.si. – *Mateja Ratej, PhD, Research Associate, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana, Slovenia, mateja.ratej@zrc-sazu.si.*

1.01 Original Scientific Article

UDC 94(497.4-18)"1918/1941", 316.343:63-051(497.4-18)"1918/1941",
343.62-055.2(497.412)"1918/1941"

Mateja Ratej: "The hut is nothing but a breeding place, filled with dissatisfaction and unhappiness": Women's violence in Styrian crofter's families during the World Wars.

Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 4, pp. 54–78

For future generations to gain insight into the invisible and utterly discarded lives of those who were often invisible and ignored by society such as maids, crofters, cottagers, innkeepers, lodgers or winemaker's wives, their paths had to be crossed by a crime that has driven police investigators and judicial authorities to investigate the dilapidated and abandoned details of their daily lives. However, it is very rare to come across any records of the lives of thousands of other women from the social fringes of inter-war Slovenian society who never compromised their anonymity by an excess of behaviour or an event. During the World Wars, the lives of farm workers could and often did end without any criminal record. The author of this article analysing the problem of great social stratification as the main social antagonism during the interwar period concludes that even the most talented members of the peasant proletariat were unable to progress beyond the status of a worker, cook, washerwoman or maid due to social determinism. As a result, some of them sought to raise their social status by committing crimes.

Keywords: Slovenian history 1918–1941, social violence, women, violence, crofters, Styria.

Mariborsko okrožno sodišče je po oblikovanju prve jugoslovanske države, nastale z razpadom avstro-ogrskega imperija po prvi svetovni vojni, obsegalo okrajna sodišča v Lendavi, Gornji Radgoni, Ljutomeru, Marenbergu (danes Radlje), Mariboru, Murski Soboti, Ormožu, Prevaljah, Ptujju, Slovenski Bistrici in Lenartu.¹ Sodišče provincialnega mesta na stičišču germanskega in slovanskega sveta je glede na ohranjene kazenske spise v letih 1918–1941 v širši okolici Maribora (tj. brez Prekmurja) beležilo skupno okrog petdeset primerov skrajnega nasilja v intimnopartnerskih zvezah – okrog trideset v letih 1918–1929 in okrog dvajset v letih 1930–1941. Domala vsi zločini so se zgodili med kmečkim delavstvom Slovenskih goric, Haloz in neposredne mariborske okolice, torej na področjih, katerih skupni imenovalec je bila izrazita revščina in lahek dostop do omamnih sredstev: alkohola (pogosto samorodne vinske trte, narečno šmarnice) ali jabolčnika (narečno tukle) ter arzenika (pogovorno mišnice).

Po štetju prebivalstva leta 1931 je bilo v Dravski banovini, ki je obsegala večji del slovenskega prostora brez Italiji priključenih zahodnih pokrajin, od

---

¹ Od leta 1938 so okrajna sodišča v Murski Soboti, Ljutomeru, Dolnji Lendavi in Gornji Radgoni spadala pod novo oblikovano okrožno sodišče v Murski Soboti. Jelka Melik, *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994), 26.

dobrega milijona prebivalstva skoraj 700.000 kmetov. Med njimi jih je kar dve tretjini pripadalo kmečkemu delavstvu – ljudem, ki so se preživljali s kmetovanjem, a so imeli v lasti od 0 do največ 5 ha zemlje, v večini primerov pa od 0 do 2 ha, zato so morali za preživetje delati kot dninarji na večjih kmečkih posestvih.² Prebivalci mariborske okolice so kmečke delavce oz. kočarje kot najštevilčnejšo skupino prebivalstva v pretežno kmečki prvi jugoslovanski državi med svetovnima vojnama poznali pod imenom bajtarji; v Slovenskih goricah so jih imenovali želarji, v Prlekiji kajžarji, v Halozah pa gormani.

V desetletju po prvi svetovni vojni je bilo moško nasilje nad zakonskimi ali intimnimi partnericami na območju mariborskega okrožnega sodišča tesno povezano s psihološkimi posledicami prve svetovne vojne pri kmečkih vojnih veteranih, kakor tudi z nasilnim obnavljanjem patriarhata po vrnitvi kmečkih gospodarjev s fronte.³ Izbruhi ženskega nasilja v štajerskih kočarskih družinah so bili medtem v vsem medvojnem času v najtesnejši zvezi s poraznim socialnim položajem kmečkega delavstva. Štajerske ženske so bile v dvajsetih letih 20. stoletja storilke zločinov nad zakonskimi (ne pa tudi nad intimnimi) partnerji v nekaj manj kot polovici primerov v primerjavi z moškimi storilci, v desetletju za tem pa v več kot šestdeset odstotkih. V okoliščinah popolne socialne prezrtosti kmečkega prekariata so bili odnosi v kočarskih družinah polni neprekinjenega nasilja, vendar moškim v pogojih družbeno podprte patriarhalne podrejenosti ženskega spola praviloma ni bilo v interesu nasilno dokončanje zakonske zveze. Na drugi strani so se lahko kmečke delavke osvobodile družbene, ekonomske, telesne in čustvene odvisnosti od zakonskih partnerjev, ki jo je utemeljeval obstoječi (katoliški) družbeni red, edinole s skrajnim nasiljem za vsako ceno.

Žensko nasilje nad zakonskimi partnerji je v širši mariborski okolici vztrajalo zlasti v letih 1929–1933, zaznamovanimi z diktaturo kralja Aleksandra Karađorđevića in s pronicanjem svetovne gospodarske krize, ki pa je izdatno udarila ravno po do vratu zadolženi kmečki populaciji. V letih pred drugo svetovno vojno je žensko nasilje nad zakonci v mariborski okolici kot enem najrevnejših področij na Slovenskem usahnilo. Ob odločnejših državnih ukrepih za zmanjšanje socialne razslojenosti kmečkega prebivalstva velja na Štajerskem poglavitni razlog za to pripisati pojavu množičnega pričakovanja nemške okupacije, od katere si je zlasti revno kmečko prebivalstvo obetalo

---

² Fran Erjavec, *Kmetiško vprašanje v Sloveniji: gospodarska in socialna slika* (Ljubljana: Jugoslovanska kmetska zveza, 1928), 94–95; T. Zupan, »Posestna struktura Slovenije«, *Sodobnost*, 1940, 158–159; Jože Kerenčič, »Študij o naši vasi«, *Ljubljanski zvon*, 1936; cit. po: Jože Kerenčič, *Domačija: zbrano delo* (Maribor: Obzorja, 1967), 104, 107, 113.

³ Več o tem: Mateja Ratej, *Vojna po vojni: štajerske kmečke družine v dvajsetih letih 20. stoletja* (Ljubljana: Modrijan, 2016).

domala pravljico izboljšanje socialnega položaja.⁴ Nasprotno se je v letih 1939–1941 na področju okrožnega sodišča v Mariboru v okoliščinah razpadanja skupnega simbolnega prostora ob očitnem približevanju vojne in sočasnem rahljanju ustaljenih družbenih in s tem tudi patriarhalnih vezi ponovno krepilo nasilje moških nad intimnimi partnericami zaradi maščevanja in občutka čustvene izgube ter zavrženosti ob zapustitvi, zavrnitvi, neželeni nosečnosti ipd.⁵

Spričo trdnih patriarhalnih koordinat, vtkanih tudi v državne organe, je razumljivo, da so bile v desetletju po prvi svetovni vojni ženske storilke za nasilje nad zakonskimi partnerji kaznovane precej huje od moških. Če so jo moški storilci večinoma odnesli z blagimi kaznimi, npr. nekajmesečnim zaporom, je bila ženskimi povzročiteljicam kaznivega dejanja umora, poskusa umora ali uboja zakonca v pogojih veljavnega avstro-ogrškega kazenskega zakonika (do leta 1929 oz. 1930) izrečena smrtna kazen na vešalih, kasneje pa praviloma s kraljevo pomilostitvijo dosmrtni oz. dolgotrajni zapor. Po koncu prve svetovne vojne kot skrajne družbene zaostritve, ko je nasilje v človeških odnosih odtekalo le počasi sočasno s postopnim vračanjem socialne senzibilnosti, ženske povzročiteljice nasilnih dejanj – paradoksalno – v svojih kazenskih zadevah niso mogle računati na moškimi priznani olajševalno okoliščino vojne, saj ženske niso sodelovale v produkciji nasilja na bojiščih.

* * *

V negibnem in zaprtem katoliškem idejnem svetu, ki je prevladoval v slovenski predvojni družbi in ni z ničemer bistveno reagiral na v nebo vpijoče socialne krivice nad kmečkim delavstvom, ni bila socialna mobilnost niti zaželeni niti dovoljena ambicija posameznika ter posebej ne posameznice.⁶ V izogib političnemu združevanju kmetstva in delavstva so na katolištvu utemeljeni socialni koncepti temeljili na socialni distanci med sloji kot pogoju za uveljavitev stanovskega parlamentarizma, kar pomeni, da so težili k obnovi *starega reda* na podlagi modificiranih srednjeveških institucij v novih razmerah. Kmetje in kmečko delavstvo so v tem idejnem kontekstu tudi na tovarniške delavce kot tedaj sorazmerno novo družbeno skupino gledali kot

⁴ Več o tem: Mateja Ratej, *Svastika na pokopališkem zidu: poročilo o hitlerizmu v širši okolici Maribora v tridesetih letih 20. stoletja* (Ljubljana: Beletrina, 2021).

⁵ Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), kazenski spisi okrožnega sodišča v Mariboru med leti 1918–1941.

⁶ Glej npr.: Gelč Jontes, »Mlekarica Johana«, *Ljubljanski zvon*, 1937; cit. po: Gelč Jontes, *Sreča na črepinjah*, Ljubljana: Plug 1943, 10, 24, 45, 50; Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Zbrano delo*, 2. knjiga (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1964), 231, 232, 327.

na pojav, ki ogroža položaj kmeta in ne ceni kmečkih naporov.⁷ V okviru katoliške vizije družbe, katere najodločnejši nasprotniki med svetovnjima vojnama so bili komunisti kot zagovorniki norme enakosti, so najhujše socialne odklone odpravljale (katoliške) dobrodelne organizacije, ki so obenem vestno skrbele za ohranjanje opisanega družbenega ustroja, saj »si pač ne moremo predstavljati kulturnega naroda brez raznih stanov. Stanovsko razliko popolnoma odpraviti in iztrebiti je želja in stremljenje revolucije, a je neizpeljiva.«⁸

Kmečki delavci so bili potemtakem slepa pega politike katoliškega prvaka Antona Korošca, ki jo obravnavam v monografiji *Triumfator* (2022), hrbtina stran njegove »triumfatorske« politike, česar se je z najtesnejšimi sodelavci dobro zavedal tudi sam. Glavni urednik osrednjega strankinega glasila *Slovenec* Ivan Ahčin je bil podobno kot Korošec že na začetku tridesetih let 20. stoletja prepričan, da je prepovedano komunistično gibanje doseglo ključni preboj, ko je v okoliščinah hude ekonomske krize povezalo socialno vprašanje s svojimi političnimi idejami bolj prepričljivo od etabliranih političnih strank: na grozo katoliškega idejnega sveta je za (kmečko) delavstvo tedaj postala rešitev iz odvisnosti od kapitala istovetna uresničevanju komunističnih načel.⁹

Ostrino nepretočnosti med socialnimi sloji in še posebej med razslojenim kmečkim prebivalstvom so med svetovnjima vojnama opisovali zlasti levo usmerjeni avtorji, denimo, Ignac Koprivec v zbirki črtic iz Slovenskih goric *Kmetje včeraj in danes* (1939), avtorici ljubljanskih predmestij Manica Koman v zbirki črtic *Šopek samotarke* (1918) in Gelč Jontes v zbirki črtic *Sreča na črepinjah* (1943), v številnih delih pa Miško Kranjec in Anton Ingolič, a bržkone najbolj prepričljivo med sodobniki komunistični aktivist Prežihov Voranc. Naravnost neprekosljivo je to storil v *Samorastnikih* (1940), ko je čedalje večji antagonizem med socialnimi sloji prikazal v prepovedani ljubezni ibržnice (narečno najnižja dekla) Hudabivnikove Mete in gruntarskega sina Ožbeja z mogočnega koroškega posestva: »Zdaj ko naš rod lahko samozavestno zre raz Karnice po Podjuni, zdaj prideš ti, Ožbej, in mi začneš delati zgago. Ženiti se hočeš, kakor se na Karnicah doslej še nihče ni ženil. Moram ti povedati, da ne gre za posteljo, gre za Karnice! Karnice potrebujejo gospodinjo, ki so našega duha, ki Karnice razumejo, ki čutijo v sebi to, kar čutijo vse Karnice, vsaka brazda, vsaka globača, vse sleme ... Tega duha pa Hudabivniki nimajo in ne morejo imeti. Ta rod – Hudabivški – se plazi po globačah, ko da bi se črvi

⁷ »O demokraciji«, *Slovenec*, 15. 5. 1924, 1; »Boj uzurpatorjem!«, *Slovenec*, 23. 5. 1924, 1; Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Zbrano delo*, 8. knjiga (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1965), 162.

⁸ »Sprava med stanovi«, *Straža*, 3. 10. 1919, 1.

⁹ Ivan Ahčin, »Kam naj se usmeri katoliška akcija?«, *Čas*, št. 3–4 (1930–1931): 75.

plazili; nakapljal se je iz nešteti postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci. Hudabivniki niso za Karnice.«¹⁰

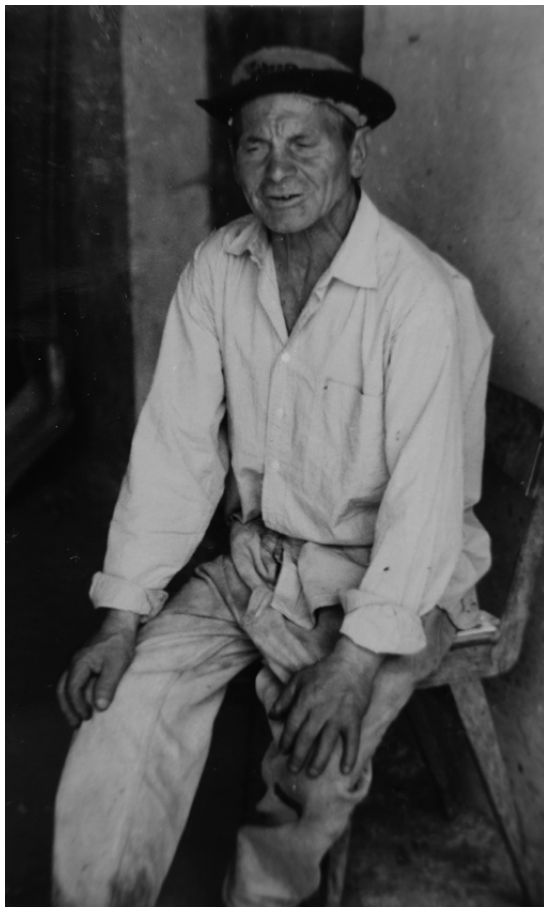
* * *

Kmečko delavstvo je bilo med svetovnjima vojnama najštevilčnejša in socialno najšibkejša skupina slovenskega prebivalstva. Njen položaj zakonsko ni bil urejen in se je v letih do druge svetovne vojne zaradi poglobljanja socialnega razslojevanja le še slabšal. Za kmečke delavce tako ni veljala uredba o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb ipd., prav tako ne zakon o zaščiti delavcev, ki je obsegal predpise o dolžini delovnega časa, odmorih med delom, zaščiti žensk in mladostnikov ter izbiri stanovskih predstavnikov. Kmečki delavci so lahko računali le na socialno zaščito v okviru obrtnega zakona, ki je določal zgolj splošne predpise o zaposlitvenih pogodbah. Prav tako je bilo za kmečke delavce samo na papirju (v okviru zakona o zavarovanju delavcev) urejeno socialno in zdravstveno zavarovanje za primer bolezni, nezgod in starosti, medtem ko so bili v praksi odsluženi kmečki posli v breme svojemu »rodbinskemu krogu«. Še pogosteje so bili ostareli hlapci in dekle prepuščeni t. i. javni dobrotelnosti, prostovoljnemu socialnemu skrbstvu soseske, ki se ga je iz lastnega otroštva dobro spominjal tudi Prežihov Voranc; leta 1940 je trpljenje ostarele »občinske reve« razmršenih las in vodenih oči, ki so jo vaščani v lesenem koritu prenašali od hiše do hiše, kjer ji ni bil prihranjen tepež niti odraslih niti otrok, prikazal v črtici »V kadunji«.¹¹ Enak postopek skupnostnega upravljanja z ostarelimi kmečkimi posli je v analizi življenja kmečkega delavstva opisal agronom Filip Uratnik: »Če je dotični res za vsako delo nesposoben, ga pošljejo od hiše do hiše, kjer mu hrane ne odtegujejo, spat pa ga pošljejo v listnico ali hlev.«¹²

¹⁰ Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Samorastniki: koroške povesti* (Ljubljana: Naša založba, 1940); cit. po: *Zbrano delo*, 2. knjiga, 205.

¹¹ Prežihov Voranc, *Dekle z mandolino: izbor zgodnje krajše proze* (Ljubljana: Študentska založba, 2011), 137–147.

¹² Filip Uratnik, »Poljedelsko delavstvo v Sloveniji«, v: *Socialni problemi slovenske vasi*, 2. del (Ljubljana: Socialno-ekonomski institut, 1938), 32, 39.

Slika 1: Ostareli hlapec Đuro, odmev oddaljenega časa v Stročji vasi pri Ljutomeru leta 2003 (vir: arhiv avtorice).

Med kmečko delavstvo so torej na eni strani sodili kmečki posli, ki so bili dekle in hlapci, ki so z neomejenim delom odplačali ugodnost stalnega bivanja do starosti (sic!) v gospodinjstvih imovitih kmečkih posestnikov, t. i. gruntarjev, na drugi pa kočarji kot največja skupina kmečkega delavstva. Kmečki posli, med katerimi so bili izrazit družbeni problem otroški hlapci, pogosto nezakonski, so se najpogosteje rekrutirali ravno iz družin kočarjev. Čeprav so bili kočarji običajno lastniki majhnih posestev v obsegu do največ pet hektarjev (na Štajerskem običajno vsaj polovico manj), ta niso zadoščala za preživetje njihovih družin, zato so morali kot dninarji delati na posestvih gruntarjev, ki so imeli v lasti deset in več hektarjev zemlje. V socialno še slabšem položaju od kočarjev so bili majerji oz. hubarji na gozdnih posestvih Pohorja in Kozjaka ter viničarji na vinorodnih področjih Slovenskih goric in Haloz. Ti niso premogli lastne zemlje niti domovanj, temveč so bivali in delali

v najetih domovanjih s pripadajočo zemljo (hube, viničarije), kar so morali odplačati z raznovrstnim delom za lastnike gozdov oz. vinogradov, in to tudi do 120 delovnih dni v letu. Hubarji in viničarji so bili z delodajalci v domala polfevdalnem odnosu. A vendar so med svetovnjima vojnama obstajali socialno še nižji sloji kmečkega delavstva, »za katere se ni zanimal nihče«, to so bili osebenjki (narečno gostači ali oferji), ki so v zameno za kmečka dela prejeli v uporabo le stanovanje (brez zemlje) in so bili v mariborski okolici pogosto podnajemniki viničarjev.¹³

Agrarna reforma po prvi svetovni vojni, ki je razlastila veleposestva z nad 75 ha obdelovalne zemlje oz. s skupno (z gozdovi) nad 200 ha, je kazala na to, da se je nova država zavedala eksplozivnega družbenega momenta v eksistencialno slabo preskrbljeni kmečki množici; v Sloveniji je tako razlastila predvsem veleposestva v Prekmurju, kjer je najbolj odmevalo povojno revolucionarno vrenje na Madžarskem. Vendar reforma v splošnem ni imela socialnih učinkov, saj je kmečka družina v povprečju dobila le 0,66 ha zemlje.¹⁴ Boleč sestop eksistencialnih hrepenenj kmečkega prebivalstva po uvidu agrarne prevare v Prekmurju je v romanu *Os življenja* (1935) tematiziral Miško Kranjec, na Ptujskem polju pa v romanu *Lukarji* (1936) Anton Ingolič: »Agrarna reforma je kočarjem in gostačem postala prazna beseda. Spoznali so: agrarna reforma na papirju je eno, zemlja veleposestva pokojne grofice pa drugo. Med njima ne tečeta samo Blatnica in Drava, marveč tečejo vse reke sveta.«¹⁵

Zajezitev nenehnega slabšanja socialnega položaja kmeta zaradi velikega porasta zadolževanja zlasti od srede dvajsetih let 20. stoletja je leta 1932 prinesel državni ukrep moratorija na kmečke dolgove, še štiri leta kasneje pa je začela vlada aktivno razreševati kmečko dolžniško krizo. Leta 1937 je zaživela Kmetijska zbornica kot stanovska zastopnica kmeta,¹⁶ kar je bilo pozno v primerjavi z drugimi evropskimi državami ter mnogo prepozno, da bi zakrpalo poškodovano družbeno tkivo in dodobra razraščene socialne napetosti. Nanje je skoraj desetletje prej v svoji knjigi o kmečkem vprašanju opozarjal katoliško usmerjeni zgodovinar Fran Erjavec: »Če mali in srednji kmet, ki tvori znatno večino vsega naroda, ne pridelata niti za lastno preživljanje, je jasno, da vodi tako stanje neizbežno v gospodarski propad. Iz naše lastne polpreteklosti vemo, da takega propadanja nikakor ne prepreči življenje samo od sebe,

¹³ Prav tam, 5–8; Vlado Vodopivec, »Pravni in socialno-politični problemi poljedelskega delavstva«, *Sodobnost*, VIII (1940): 228; Jože Lampret, »Tvarno-duhovna struktura župnije Ribnica na Pohorju«, 2. del, *Dejanje*, 1938, 130.

¹⁴ Štefan Kovač, »Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju«, *Obzorja*, 1938, 44–45; *Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941* (Ljubljana: Nova revija, 1997), 215, 373.

¹⁵ Anton Ingolič, *Lukarji* (Maribor: Tiskovna založba, 1936), 193.

¹⁶ *Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941*, 408, 420.

temveč je treba v tem pogledu vedno poseči umetnim potom in smotreno v naravni tok, če nočemo, da se zamajejo celi sloji.«¹⁷

* * *

Čeprav natančna statistika, ki bi združila in osveževala ločene in razčlenjene podatke o socialni strukturi po nekdanjih avstro-ogrskih slovenskih deželah, v prvem desetletju nove jugoslovanske države ni obstajala, je bilo raziskovalcem že tedaj jasno, da z zastarelimi in zaostalimi načini kmetovanja na slabo rodovitnih »bajtarskih flikah« zemlje kmečko delavstvo močno prevladuje v vzhodnih delih slovenskega prostora, kjer so bili obenem dninarski zaslužki najnižji. Število nezakonskih otrok je bilo med gospodarsko nesamostojnimi in posledično mnogokrat neporočenimi odraslimi tam najvišje ter je v mariborski okolici znašalo celo več kot 30 % vseh rojenih otrok, med katerimi je vladala visoka umrljivost. Preživeli otroci so bili zaradi pomanjkljive prehrane in neustreznih pogojev bivanja v nikoli zračenih prostorih brez svetlobe rahitični; odrasli so množično obolevali za tuberkulozo oz. jetiko, ženske še za rakom rodil in dojk. Zdravih zob niso imeli niti otroci, odraslim pa so že pred štiridesetim letom iz ust zevale škrbine.¹⁸

Med kočarskimi in viničarskimi družinami širše mariborske okolice, ki so običajno prebivale v bivališčih z le eno skupno sobo v velikosti med 15 in 30 m³, kjer so živeli in spali odrasli in otroci ter v zimskem času še živina, je bil ob tem močno razširjen alkoholizem. V opisanih pogojih otroci kmalu niso bili pripravljene upoštevati starševske avtoritete in so zgodaj spolno dozorevali, saj so prosto opazovali starše med (pijano) spolnostjo, večinoma izsiljeno in upravičeno z moško spolno slo ter (katoliško) dolžnostjo razploda. Med najrevnejšimi sloji je bil razširjen tudi incest, prav tako spolno občevanje z živalmi. Rezultat nerednega šolanja otrok, ki ga starši niso spodbujali, je bil v najboljšem primeru pomanjkljiva pismenost. Kočarski in viničarski otroci so pogosto kradli osnovne življenjske dobrine ali beračili zanje, k čemur so jih navajali kar sami starši, ki jim je vest lajšala lakota in sovraštvo do privilegiranih slojev prebivalstva.¹⁹

Med naraščajem kmečkih delavcev so bili posebej stigmatizirana in zapostavljena skupina nezakonski otroci, med katerimi so mnogi mladi štajerski fantje v tridesetih letih 20. stoletja našli zatočišče v privrženosti hitlerizmu,

¹⁷ Erjavec, *Kmetiško vprašanje v Sloveniji*, 31.

¹⁸ Uratnik, »Poljedelsko delavstvo v Sloveniji«, 10, 12, 42; Ivo Pirc, »Prehrana prebivalstva«, v: *Socialni problemi slovenske vasi*, 1. del, 78–80; Erjavec, *Kmetiško vprašanje v Sloveniji*, 14, 32–33; Boris Fakin, »Haloški otroci«, *Sodobnost*, 1936, 434; Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Zbrano delo*, 1. knjiga (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962), 292; Kerenčič, *Domačija*, 129–130.

¹⁹ Prav tam.

medtem ko je življenje deklet krojilo zgodnje materinstvo, ki je uspešno podaljševalo spiralo vseobsegajoče revščine in zaostalosti. »Dékle po večini nimajo ugodnih pogojev za nosečnost in porod. Nosečnost prikrivajo, dokler je mogoče, rodijo mnogokrat na skednju. Vse to je v kvar telesnemu in duševnemu zdravju otroka, kar se pozneje le stopnjuje. Za učenje nima časa, neredno hodi v šolo. Sedeti mora (pogosto, ker ima uši) v zadnji klopi, vsi ga zasmehujejo, zato postane molčeč, zakrknjen in trmast.«²⁰ A pogosto se je enako slabo godilo tudi zakonskim otrokom kočarskih družin, kar je slikovito opisal Prežihov Voranc, ki je zaradi zgodnjega trpljenja in sovraštva do »gospode« tudi sam že kot otrok postal »zakrknjen, mrk in malodušen«. Sovražil je družbo ljudi, še bolj šolo, saj ga je oče vselej, ko se je zamudil na poti domov, »nabil do omotice«. Nič čudnega, da je Prežih v romanu *Jamnica* staremu Munku v miselni tok vtikal trditev, da »v današnjih časih bajta ni drugega kakor kotišče otrok, nezadovoljnosti in nesreče.«²¹

V najslabših razmerah so živeli otroci viničarskih družin na območju Haloz, Slovenskih goric in neposredne mariborske okolice. Matere so že v štirih ali petih dneh po porodu opravljale ne le gospodinjska, temveč tudi vsa ostala težaška kmečka dela: »Koliko jih je, ki npr. kuhajo še jed za družino, ko imajo že porodne krče. Ne manjka jih, ki ob porodu nimajo niti človeškega ležišča – kup slame, pokrit z vrečevino. Neredki so slučajji, ko mati po porodu takoj vstane in sama pere onesnaženo perilo.«²² Medtem ko je v primeru smrti žene – pogosto ravno zaradi okužbe med porodom ali mazaškim abortusom – kočarski moški prej ali slej zapolnil vrzel v kmečkem gospodarstvu s poroko z drugo žensko (večkrat s sestro ali drugo bližnjo sorodnico žene), je kmečka vdova pogosto ostala z otroki na skrajnem robu preživetja.²³

V predvojni publicisti je bil po zaslugi politično levo usmerjenih piscev in aktivistov na terenu dobro znan položaj skrajne revščine otrok iz Haloz, ki so bili skoraj vse leto lačni. Njihova običajna hrana je bil koruzni zdrob brez mleka in zabele, jeseni skoraj izključno kostanj. Haloške viničarske družine so bile povsem odvisne od volje lastnikov vinogradov, običajno premožnih ptujskih meščanov (večkrat Nemcev), ki so v Halozah na najlepših sončnih legah postavljali razkošne zidanice za letovanja ali druženje med trgatvami ter v posmeh bajtam viničarjev v senčnih grapah in težko prehodnih strminah. V strahu pred izgubo še tako nizkega dohodka so šli viničarski očetje v hlapčevski ponižnosti celo tako daleč, da so v času zrelosti grozdja preštevali

²⁰ Jože Lampret, »Tvarno-duhovna struktura župnije Ribnica na Pohorju«, *Dejanje*, 1938, 98.

²¹ Prežihov Voranc, *Dekle z mandolino*, 16–17; Isti, *Zbrano delo*, 8. knjiga, 61.

²² Boris Fakin, »Haloški otroci«, *Sodobnost*, 1936, 432.

²³ Glej npr.: Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, *Zbrano delo*, 1. knjiga, 132.

vsako jagodo na trti, do svojih gospodarjev pa so razvili popolno servilnost: »Tako pazimo na kokoši, a vendar manjka tukaj kaka jagoda! Otroci je niso, poznal bi na blatu!«²⁴

Da se je neurejenega, naravnost poraznega socialnega položaja slovenskih kmečkih delavcev dobro zavedala tudi najvplivnejša politična stranka na Slovenskem, vendar za ureditev razmer ni pripravila aktivnih politik, temveč se je odpravi anomalij posvečala zgolj na načelni ravni v izogib političnemu odtekanju kočarjev v komunistično gibanje, priča gesta štajerskega parlamentarnega poslanca SLS Ivana Vesenjaka, ki je jeseni 1920 na ministra za socialno politiko naslovil pobudo o ureditvi položaja viničarjev: »G. minister! Že pred svetovno vojsko je bil socialni in ekonomski položaj izdatnega dela našega naroda v vinorodnih krajih Slovenije, posebej pa še v Halozah in Slovenskih goricah, izredno nepovoljen. So to t. i. viničarji, ki po svoji veliki večini ne razpolagajo z nobenim imetjem, niti mobilnim niti imobilnim, ter živijo, kakor pravi naš pregovor: iz rok v usta ob trdem delu svojih rok. Svetovna vojska je te siromake še bolj posiriromašila. Glad in pomanjkanje sta bila in sta še pri pretežni večini teh ljudi vsakdanja gosta. Ne bodem podrobneje opisoval trpljenja in bede teh ljudi, opozarjam le, da živijo družine viničarjev večji del leta sploh brez vsakega kruha in da je njihova glavna hrana večinoma neslan in nezabeljen krompir in fižol. To velja za otroke od prvega leta pa do starcev, ki so že z eno nogo v grobu. Posebej pa še opozarjam, da mnogi otroci in žene ne morejo iz hiše, ker sploh nimajo obleke, drugi pa hodijo v svojih zadnjih cunjah okrog. O obuvalih seveda tudi ni govora. Zato tudi šoloobvezni otroci ne morejo v šolo, ko nastopi mrzli zimski čas.«²⁵

Ob bolj ali manj očitnih znakih, po katerih se je predvojno kmečko delavstvo ločevalo od sodržavljanov iz višjih socialnih slojev, je največja ostrina zadevala tisto, kar je bilo najmanj vidno očem. Zaudarjajoča revščina najzanesljiveje ustvarja razredni razloček oz. socialno distanco, je leta 1936 med angleškim delavstvom ugotavljal že George Orwell.²⁶ In razpoznaven smrad se je širil tudi od članov kočarskih družin: matere in očetje so smrdeli po zgaranem in postanem znoju, menstrualnih izločkih, alkoholu, plesnobi in zadimljenosti vlažnih bivališč, otroci po urinu in človeških iztrebkih.²⁷ Spričo odsotnosti zdravniške oskrbe, dosegljive le tistim, ki so jo lahko plačali, in splošnega nezaupanja v »gospodo«, kamor so spadali tudi zdravniki, so bili v

²⁴ Fran Žgeč, »Beda haloške dece in nje sociološki vzroki«, *Obzorja*, 1939, 432.

²⁵ »Poslanec KZ za viničarje«, *Slovenski gospodar*, 7. 10. 1920, 1.

²⁶ George Orwell, *Pot v Wigan* (Ljubljana: Beletrina, 2013), 129–130, 133, 145.

²⁷ Miško Kranjec, *Os življenja* (Ljubljana: Hram, 1935), 9.

revnih kmečkih pokrajinah močno prisotni vraževerje, mazaštvo, zdravilstvo in tudi čarovništvo.²⁸

* * *

Med svetovnjima vojnama je bila ženska kriminaliteta vezana na kazniva dejanja detomora in abortusa, medtem ko so bile ženske v bistveno manjšem odstotku od moških povzročiteljice ubojev, umorov, težkih telesnih poškodb, akterke roparskih pohodov ipd. Kadar so se ženske v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja znašle v kazenskih postopkih zaradi povzročitve smrti odrasle osebe, je bilo to v večini primerov posledica zastrupljenih družinskih odnosov ob poraznem socialnem položaju, dejanska zastrupitev zakonskega partnerja pa je bila tudi sicer najpogostejši način, s katerim je predvojna ženska na Slovenskem zaključila nevzdržen intimni odnos.²⁹

A kot kažejo primeri skrajnih zaostritev partnerskih razmerij v štajerskih kočarskih družinah, se kazensko preganjane ženske v dveh desetletjih po prvi svetovni vojni niso posluževale le sofisticiranih zastrupitev, temveč so same ali ob pomoči sostorilcev poskrbele za odstranitev zakonskih partnerjev na mnogo bolj brutalne in krvave načine: s sekirami, puškami, koli, gnojnimi vilami, z motikami, železnimi bati, britvicami, davljenjem ter navideznim obešenjem. V nadaljevanju se bomo posvetili mentaliteti dveh predvojnih kmečkih delavk, ki sta skušali svoj socialni položaj izboljšati z možitvijo z mnogo starejšima lokalnima gruntarjema, pri čemer pa tudi kasneje v zakonu nista bili pripravljene sprejemati družbeno pogojene patriarhalne podrejenosti in posledične ekonomske odvisnosti od soprogov.

V kazensko zadevo kočarske hčere Marije Wregg je bilo vključenih več oseb, zadevala pa je nerazrešeni umor mlinarja Petra Wregga iz leta 1919, ki je dobil sodno nadaljevanje šele sredi tridesetih let 20. stoletja ob pojavitvi dodatnih informacij in pričanj. Čeprav novi glasovi niti tedaj niso ponudili odgovorov na nasilno smrt moškega iz Leskovca pri Slovenski Bistrici, so zaslišani ponovno uperili prst krivde v mlinarjevo soprogo in tri moške pomočnike.³⁰ Marija Wregg je nasprotno vseskozi trdila, da je tisti januarski večer leta 1919 kot običajno skupaj z možem nakrmila živino v hlevu, nakar se je on odpravil zapreti mlin. Ker se dolgo ni vrnil, je Marija stopila za njim in ga našla ležati negibnega v vodi ob mlinskem kolesu, od koder so ji truplo

²⁸ PAM, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Kzp X 3474/30; Josip Jurančič, *Iz šole za narod* (Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1930), 31–32, 77–78; Ingolič, *Vinski vrh*, 195; Isti, *Tam gori za hramom*, 107, 195; Isti, *Nebo nad domačijo* (Maribor: Obzorja, 1960), 180; Kranjec, *Os življenja*, 116; Prežihov Voranc, *Dekle z mandolino*, 24–25.

²⁹ Aleksandar Maklecov, *Žena in zločin* (Ljubljana: Juridična fakulteta, 1944), 17, 23.

³⁰ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 324/19, zaslišanje Simona Žunka, 3. 1. 1936 in Franca Jusa, 14. 12. 1935.

pomagali izvleči bližnji sosed. Bil je ranjen po glavi in obrazu, vendar ni umrl zaradi utopitve, saj v njegovem telesu ni bilo vode. Kljub temu je Marija vztrajala, da je moralo možu, obutemu v cokle, zdrsniti na gladki podlagi, pri čemer je padel in se usodno poškodoval. »Wregg je bil osemindeset let star, Marija Wregg je triintrideset let in nista živela nesrečno pa tudi ne srečno skupaj, oženjena sta bila petnajst let,« je pristavil stražmojster tistega zimskega dne nedolgo po koncu prve svetovne vojne in le dober mesec po oblikovanju Kraljevine SHS ter s tem zaključil svoje poročilo.³¹

Slika 2: Mlin Petra Wregga v Leskovcu pri Slovenski Bistrici (vir: kazenski spis).

Vsaj v prvih mesecih po smrti mlinarja se je zdelo, da se primer uspešno pretaka tudi po sodnih mlinih, saj je mariborsko državno tožilstvo konec septembra 1919 že ponudilo obtožnico zoper Marijo Wregg, njenega osem let mlajšega intimnega partnerja Petra Dreva, njegovega brata Antona ter železničarja Franca Marčiča. S skupnimi močmi naj bi sredi januarja 1919 pokončali mlinarja Wregga tako, da so ga moški držali, medtem ko je soproga v njegova usta vlivala maščobo. Obtožnica je razkrivala povedno logiko odnosa socialno neenakovrednih zakoncev. Ob poroki je imela kočarska hči Marija le osemnajst let in ni imela ničesar svojega, medtem ko je bil njen

³¹ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 324/19, poročilo Žandarmerijske stacije Pragersko okrajnemu sodišču v Slovenski Bistrici, 19. 2. 1919.

triinštiridesetletni ženin kmečki posestnik in mlinar. Rodilo se jima je de- te, ki je pri šestih letih umrlo, novega naraščaja pa ni bilo. Z zakoncema je stanoval Petrov nemi in duševno zaostali mlajši brat. Kot so vedela novic vselej polna ljudska usta, je imela Marija »baje že pred vojsko«, tj. pred prvo svetovno vojno, poročenega ljubimca in je že tedaj skušala zastrupiti moža, v zadnjem času pa je intimno prijateljevala s Petrom Drevom, ki je mlinarju pomagal pri delu.³²

Ker po mlinarjevem pogrebu govorice o njegovi nasilni smrti niso potih- nile, pač pa so se stopnjevale, je bil konec februarja 1919 odrejen odkop in obdukcija Wreggovega trupla. Ne zaman. Pokojnikova usta, sapnik in po- žiralnik so bila polna bele, mehke, grudičaste in goste snovi, s katero so bili napolnjeni tudi bronhiji in pljuča ter želodec. Aretirani Marija Wregg in brata Drev so bili prepeljani v zapore bistriškega okrajnega sodišča, kjer so vsi za- nikali vpletenost v umor. Spomladi 1919 je bilo med preiskavo ugotovljeno, da je nasilnemu dogodku kot nema priča prisostvoval duševno prizadeti brat žrtve, ki je preiskovalcu z gestami natančno opisal potek zločina. Poleti 1919 sta brata drug za drugim priznala umor, ki naj bi ga izvršila v pijanosti in na prigovarjanje mlinarjeve soproge ter po njeni obljubi, da se bo po moževi smrti poročila s Petrom, ki je pred zasliševalcem zaklel: »Ta prokleta baba je vsega kriva!«³³

A Marija Wregg je med preiskavo »kratkomalno vse zanikala«. Prav tako je vpletenost v umor zanikal četrti osumljeni, dober znanec pokojnega mli- narja, železničar Marčič, ki si je po Wreggovi smrti tudi sam obetal prevzem mlinarjeva gospodarstva in manipulativne mlade žene. Ne glede na dokajšnjo uspešnost preiskave v pogojih upravno kaotičnega rojevanja nove države je mariborsko državno tožilstvo na začetku leta 1920 zaradi pomanjkanja doka- zov umaknilo obtožnico, čeprav sum zoper nobenega od vpletenih ni bil ovr- žen.³⁴ Zmagoslavje mlinarice ni moglo ostati skrito opazovalcem; neuspešno je zahtevala odškodnino za več kot leto dni preiskovalnega zavora in občutek premoči v odnosu do pravosodnih organov izlila v pikri pritožbeni izpovedi: »K temu še opomnim, da je umor človeka na ta način, kakor se domneva v našem slučaju mogoč le po fantaziji kakšnega kriminalnega romanopisca. Sodne medicine v svojih knjigah nimajo takih slučajev. Jaz bi bila prva hudo- delnica, ki bi na ta način umorila svojega moža. Bila bi torej jaz prav duho- vita ženska, ki bi si izmislila tak način moritve. Bila pa bi obenem tudi silno neumna ženska, če bi k takemu umoru klicala nič manj kakor tri pomagače,

³² PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 324/19, obtožnica, 25. 9. 1919.

³³ Prav tam.

³⁴ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 324/19, sklep Svetovalstvene zbornice okrožnega sodišča v Mariboru, 16. 4. 1921.

kateri bi pomagali kakor mesarski pomočniki držati krepkega zdravega moža, kateremu bi vlivala vrelo maščobo v njegovo grlo.«³⁵

Leta 1935 je Marija Wregg živelja s Petrom Drevom v Zaprešiču pri Zagrebu. To je mariborskemu sodišču povedal njen oče Simon Žumer, ki je na začetku novembra dodatno umazal njeno ime z izpovedjo, da je Marijina mati na smrtni postelji dejala: »Naznani Micko, ker je ona res Petra dol spravila.« Ker je dninarju Žumru žena umrla že leta 1926, je kazenski spis Marije Wregg tudi po tem, najbrž prav tako zaradi ekonomskih razlogov izhajajočem naporu ostal brez nadaljevanja.

* * *

Pojav je moral pozornemu opazovalcu zazveneti kot simptom, ko se je istega leta ob pomoči sosterilca tudi kočarska hči Ivana Marzidovšek odkrivala moža, bogatega gruntarja iz Podloža pri Ptujski gori. S krvjo oblito truplo z razbito glavo Andreja Marzidovška je ležalo v obcestnem jarku nedaleč od doma, ko je novica o smrti lokalnega kmečkega veljaka kot požar zletela po bližnji okolici. Nasprotno pa nekaj mesecev po koncu prve svetovne vojne pri najditeljih gotovo ni zbujalo pozornosti dejstvo, da je bilo truplo oblečeno v moder infanterijski suknič in bele vojaške hlače ter obuto v vojaške škornje, a tudi v običajno belo kmečko platneno srajco s pripadajočim telovnikom. Ob truplu je ležal kmečki klobuk.³⁶

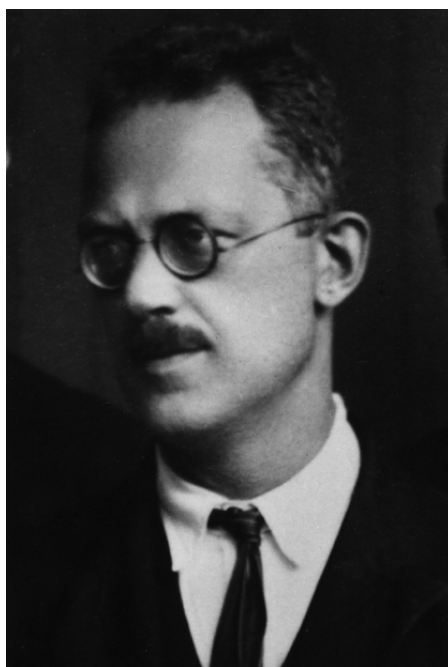
Kot je ugotavljal preiskovalni sodnik ptujskega okrajnega sodišča Vladimir Travner je na kraj zločina privedeni osumljenec, osemnajstletni Jožef Šoštar, po domače Imrek, »brez vsakega znaka kesa ali žalosti« potrdil, da je umoril kmečkega gospodarja. Vodeč jih do hiše umorjenega je z enako hladnostjo pokazal orožnikom okno, pod katerim je soosumljenki sporočil, da je njen mož mrtev. Preiskovalno komisijo je nato odvedel še na streljaj oddaljen dom svojega očeta tesarja. Pri ljubiteljskem zgodovinarju, publicistu in piscu aforizmov Travnerju, ki je leta 1927 sodniško kariero nadaljeval v Mariboru,³⁷ je opazno izstopila pripovedovalska žilica, ko je zapisnikarju v nasprotju z običajno sodno prakso narekoval opis gruntarjevega doma: »Hiša umorjenega je navadna pritlična kmetska hiša s prizidanim hlevom in gospodarskim poslopjem, oddaljena par korakov od kolarnice in okrajne ceste. Skozi vrata se pride v precej obširno vežo, od koder se pride na desno v veliko sobo ('hišo'). Tik ob prvem oknu, kjer je osumljenec po storjenem činu potrkal, stoji

³⁵ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 324/19, pritožba Marije Wregg zoper sklep Svetovalstvene zbornice, 4. 5. 1921.

³⁶ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, krajevni ogled, 31. 5. 1919.

³⁷ Rok Kajzer, »Vladimir Travner«, v: *Osebnosti slovenskega novinarstva*, ur. Mateja Ratej (Ljubljana: Založba ZRC, 2021), 223–236.

postelja, kjer je po lastnih navedbah spala Ivana oz. Johana Marzidovšek s svojo sedemletno hčerko Rozino. Ravno v nasprotnem koncu 'hiše' se nahaja postelja umorjenega. Drugih postelj ni v 'hiši'. Od veže naravnost se pride v kuhinjo, na levo pa v 'kamro', kjer se nahaja postelja Marije in Hanike (devet let stara).« Dekleta Marija, Hanika in Rozina niso nosile priimka hišnega gospodarja, kar je vodilo k skritim okruškom razlogov za smrt gruntarja.³⁸

Slika 3: Vladimir Travner (vir: Univerzitetna knjižnica Maribor).

Andrej Marzidovšek je bil vojak prve svetovne vojne. Med odsotnostjo na bojnih poljih mu je leta 1917 umrla žena, ki je medtem skrbela za njuno posestvo in s katero nista imela otrok. Do vrnitve kmečkega gospodarja je skrb za posestvo prevzela Marzidovškova kmečka delavka, kočarica Ivana Ose-njak, vdova s šestimi otroki v starosti od sedem do štiriindvajset let – štirimi hčerami in dvema sinovoma. Novembra 1918 v času političnega prevrata in nastanka Kraljevine SHS sta se vojni veteran Marzidovšek in kočarica Ivana poročila. S soprogo so prispele na kmečki grunt tudi tri njene hčere, sedem-najstletna Marija ter deklici Rozina in Hanika. Kljub navidezno srečnemu razpletu življenjske zgodbe ženske v pogojih izredne socialne determiniranosti pa opisani scenarij ni bil po godu ne Ivani ne njenim otrokom, ki so v

³⁸ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, krajevni ogled, 31. 5. 1919.

času Marzidovškove odsotnosti sami gospodarili na gruntu.³⁹ Ko se je lastnik posestva vrnil in jih hote ali nehote nenehno spominjal na njihovo manjvredno poreklo, so postali družinski prepiri stalnica medsebojnih odnosov, po katerih je novopečena gruntarica sosedom večkrat priznala, da bi bilo za vse bolje, če se Marzidovšek, ki je bil skope narave in se je po vojni vdajal pijančevanju, ne bi vrnil s fronte.

Njene tožbe so padle na plodna tla nemirne mladosti poveljne generacije, na pleča in v ušesa sosedovega sina Jožefa Šošarka, ki »je rad videl in ona mene tudi« Ivanino hčer Marijo. Po vztrajnem prigovarjanju gospodinje, naj ubije moža, ki želi njen zarod spoditi s posestva, ji je to obljubil proti denarni nagradi in ne brez omahovanja. Na usodni večer mu je informacije o gibanju žrtve nevede zagotovila sestra Marija, ki je bila dninarka pri Marzidovšku: »To je pravila sama od sebe, kakor je sploh v navadi na kmetih, ki govore o vsaki najmanjši stvari, kar se tiče sosedov.« Vendar mladi morilec ni želel priznati, da bi mu Ivana Marzidovšek v zameno za opravljen zločin ponujala v ženitev tudi hčer in posestvo po svoji smrti. Kot sin tesarja in kmečkega najemnika, ki je na bojiščih prve svetovne vojne izgubil brata, je bil Jožef Šošarko tudi sam jezen na Marzidovška, ki je mladeniča imenoval tat, ker je skupaj z vrstniki nekega kmeta okradel za čebelji med. Pred sodnikom Travnerjem se je fant pokesal in priznal, da ga je takoj po umoru močno udarila vest, zaradi česar je preiskovalcem brez oklevanja priznal umor. Sodnik Travner ni imel razloga, da »močnemu in za svoja leta izvanredno razvitemu fantu« ne bi verjel: »Obdolženec napravi na sodnika utis, da je telesno in duševno popolnoma razvit in da je popolnoma odgovoren za svoje dejanje.«⁴⁰

A tudi sedeminštiridesetletna Ivana Marzidovšek sodniku Travnerju ni tajila, da je »zaradi neznosnih rodbinskih razmer« novačila mladega sosedu za umor moža, saj je bila po poroki v strahu za življenje svojih bližnjih, mož pa se je kljub temu, da prepiri zakoncev niso prešli v fizično nasilje, izkazal za surovino v ravnanju z živino, ki jo je neusmiljeno pretepal; nasilno se je spozabil tudi nad njenim najstniškim sinom. Ivanin prvi mož, s katerim sta bila poročena več kot dvajset let, je leta 1916 padel kot vojak na južnem Tirolskem. Bržkone se dvakratna vdova spričo trenutne nesreče ni mogla izogniti idealiziranju preteklosti, ko je trdila, da je njen srečen predvojni zakon krasilo solastništvo manjšega kmečkega posestva in deset otrok, od katerih so štirje umrli v otroštvu. Dva odrasla sinova sta bila po materini vnovični poroki hlapca, eden v župnišču v Cirkovcah, drugi pri bližnji posestniški družini;

³⁹ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, priča na licu mesta – Anton Brumec, 31. 5. 1919.

⁴⁰ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, zaslišanje Jožefa Šošarka, 31. 5. 1919 itd.

hči Matilda je bila od leta 1918 poročena kočarica na posestvu svojih staršev, ostale tri mladoletne hčere pa so se z materjo vselile na Marzidovškovo domačijo, katere solastnica je postala. Njen novi ženin je bil odkrito sovražen otrokom; tako njim kot ženi je odrekal ne le vsak priboljšek, temveč tudi osnovne življenjske dobrine. Podobno je v skrbi za zaščito otrok ravnala tudi sama. Vzajemno skrivanje denarja in živeža v razmerah splošnega hudega povojnega pomanjkanja je zaostrovalo odnose med zakoncema in jih bližalo vrelišču.⁴¹

»Najbrže bo to, da ljudje pri velikih hudodelstvih več govore, kakor je res,« je Ivana Marzidovšek mimogrede razkrila košček kmečke miselnosti, ko je zavrnila sodnikovo pripombo, da je po umoru moža tudi sama stopila do trupla in večkrat zasekala s sekiro po njem, mimogrede pa mu izpraznila še žepe, v katerih so manjkali bankovci. V svojo obrambo je povedala, da je malo pred začetkom vojne doživela udar strele, po katerem je trpela za glavoboli in pozabljivostjo, kar je opazil tudi sodnik. Posebej slabo je odtlej prenašala alkohol, vendar ga je po koncu vojne zaradi domačih razmer pogosto uživala. »Če spijem le malo vina, sem popolnoma zmešana,« je bila iskrena. Sodnik Travner je sredi junija 1919 ob koncu niza zaslišanj obdolženke zapisniku dodal neobičajno osebno opažanje: »Očividno je vsled dogodka popolnoma potrta, med zasliševanjem se večkrat bridko joka in toži, da ji ni dobro, tako da se usede na stol. Odgovarja povsem pravilno na vprašanja, očividno pa ima slab spomin, ker se na imena le težko spominja. Sodnik ima utis, da je obdolženka duševno manjvredna, da pa je za svoje dejanje le odgovorna. Dognalo bi se pa to povsem zanesljivo le, če se preišče po psihiatru – specialistu.«⁴²

Kaj bi o svoji ženi povedal umorjeni, je bilo mogoče zaslutiti ob izpovedih njegovega brata in svaka, ki jima je gruntar pogosto tožil, da ravnajo žena in njeni otroci z njim slabo ter mu odrekajo hrano. Ženi se je zdel star in grd, zato mu ni pustila telesnega stika, medtem ko so ljudje večkrat govorili o moških, s katerimi naj bi nekdanja kočarica pijančevala in ljubimkala po lokalnih krčmah.⁴³ Da so morali argumenti soditi v značilen patriarhalni arzenal očitkov kmečkih moških zakonskim ženam, ki so svojim zakoncem rade predrzno sikale, da so njihovi domnevni ljubimci še »pri riti« lepši kot oni – zakonski možje – »pri glavi«, kažejo skoraj dobesedne preslikave javnih moških tožb tako v sledečih primerih Elizabete Ribič kot Marije Fortmüller.

Kajti šestdesetletna gostilničarka Liza Laznik iz Podloža, ki je dobro poznala oba zakonca, starega Marzidovška še zdaleč ni videla kot nedolžno

⁴¹ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, zaslišanje Ivane Marzidovšek, 31. 5. 1919 itd.

⁴² Prav tam.

⁴³ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, zaslišanje Antona Šalamuna in Janeza Marzidovška, 2. 6. 1919.

žrtev, pač pa je rednega gosta doživljala kot suroveža; takšen je bil po njenih opažanjih že v odnosu do prve žene, medtem ko o Ivani oz. Johani oz. Hani ni mogla povedati nič slabega. Da je bila dobra gospodinja, je v času kratkega zakona priznaval celo umorjeni gruntar, saj je sicer ne bi poročil; le njenih otrok, do katerih je bila mati zelo zaščitniška, ni mogel trpeti. Gostilničarka je sodniku Travnerju povedala, da je tako razpeta Ivana Marzidovšek neprestano jokala in tarnala nad svojo usodo ter načrtovala ločitev od moža. Ob pogledu nanjo se je Liza večkrat zbalala, da bo nesojena gruntarica znorela.⁴⁴

Laičnemu mnenju gostilničarke je pritrjevalo strokovno mnenje sodnega izvedenca Ivana Jurečka, ki je tudi sam izhajal iz kočarske družine. Njegovo ubožno poreklo je zdravniku sledilo tudi na poklicni poti; občutke manjvrednosti v odnosu do kolegov je opisal v neobjavljenih spominih.⁴⁵ Jurečkovo poročilo je izjemno za razumevanje mentalitet in posebej kmečkega imaginarija na prehodu v jugoslovansko stvarnost, med drugim za lociranje mere normalnosti v doživljanju spola in spolnosti kmečke ženske:

»Njena izobraženost dosega stopnjo izobrazbe kmetice, ki je hodila malo v šolo ter se je komaj naučila čitati in pisati; njene misli in predstave se gibljejo v ozračju kmečkega življenja in rodbinskih razmer; svetovni dogodki so se je malo dotaknili, vendar pozna glavne politične spremembe zadnjega leta (uničenje Avstrije, nastanek Jugoslavije). Izključno intelektualno delovanje je seveda zelo počasno: v računanju je slaba, z abstraktnimi predstavami – v kolikor se ji niso od prve mladosti v intelekt vtisnile – si ne ve pomoči. Duševno razpoloženje je popolnoma normalno; tudi njeno spolno življenje je bilo vedno normalno, imela je deset otrok.«⁴⁶

Na začetku oktobra 1919 je bila Ivana Marzidovšek pred mariborskim okrožnim kot porotnim sodiščem obsojena na smrt na vešalih, Jožef Šoštarko pa na osem let težke ječe.⁴⁷ Spomladi 1920 je bila kaznjenki ženske kaznilnice v Begunjah s kraljevo pomilostitvijo smrtna obsodba spremenjena v osemnajstletno težko ječo, dopolnjeno s temnico.⁴⁸ A ganljivo presenečenje in pravi paradoks za oddaljenega bralca, ki pomni presežne poudarke etabliranih moških vseh časov o »materah desetih otrok«, je zadnje poglavje kazenskega spisa Ivane Marzidovšek: septembra istega leta je na deželno so-

⁴⁴ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, zaslišanje Lize Laznik, 12. 6. 1919.

⁴⁵ PAM, Eman Pertl, Sodno-izvedenski spomini Ivana Jurečka.

⁴⁶ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, Zdravniški izvid in mnenje, 15. 8. 1919.

⁴⁷ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, sodba V imenu Nj. Vel. Kralja, 3. 10. 1919.

⁴⁸ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, dopis o pomilostitvi, 3. 3. 1920.

dišče v Ljubljani prispela okorna, slovnično in jezikovno silno pomanjkljiva »siromašna prošna«. Podpisala jo je »hčerka od moje žalostne Matke« Matilda Gajst, prevzemnica materinega kočarskega posestva, napisala pa po njenem nareku znanka, po rodu Slovačinja, ki je za protiuslugo prejela nekaj denarja in šest kokošjih jajc. V duhu katoliške molitve, kmečki ženski edine znane uradne dikcije, za »svojo milo Mati koja se nahaja v teške temnice« je prošnja upala na novo kraljevo pomilostitev: »Mij prosimo svoj otroci sa pomoč sa našo milo Mati koja se od teške temnice leži.«⁴⁹

* * *

Enako kot druge reči v zgodovini človeštva tudi zgodovina podrejenosti ženskega spola ni ne enoznačna ne črno-bela, ženska v njenem okviru pa nikoli ni samo žrtev, temveč zmeraj obenem tudi akterka. Pristati na tezo o ženski žrtvi *per se* pomeni ne le odvzeti dostojanstvo tisti polovici človeštva, iz katere se fizično rojevajo nove generacije ljudi, temveč pomeni ženski odvzeti tudi človeško naravo. Doba potrošništva in digitalna miselnost, ki jo generirajo spletna omrežja, v ideologijo življenjskih slogov ujeto žensko pojavnost navidezno nenehno osvobajata (bodi svoja, bodi divja, skrbi zase, neguj se ipd.), a v resnici utrjujeta položaj ženske v starodavnih patriarhalnih okvirih, ki ženske gabarite osmišljajo z videzom in vpetostjo v tradicionalni družinski okvir.

A čeprav se zdi, da se sodobne družbe po padcu imaginarija, vzpostavljenega sredi 20. stoletja, ob neuspešnem reševanju nakopičenih družbenih antagonizmov in mrzličnem iskanju stabilnih družbenih struktur v pogojih kaotične stvarnosti zatekajo v procese, ki žensko ponovno tesneje vežejo na preživeto vlogo matere, skrbnice in negovalke ter je tovrstno vklepanje ženskega spola v (post)patriarhalni okvir upravičeno razumljeno kot znak zastoja v produktivnem procesu prehajanja družb v novo epoho, raznovrstne simfonije glasov *deklinih zgodb* ne bi smeli brati kot grozečo napoved prihodnosti. Krute življenjske usode žensk, ki jih je narekoval družbeno nasičen vmesni čas med dvema velikima družbenima kolapsoma – prvo in drugo svetovno vojno –, nam dokazujejo, da so moderne zgostitve *deklinih zgodb* v javnem prostoru v svojem bistvu predvsem oglušujoč odmev spretno prikritih travm naših predvojnih babic, ki kot prastrah privre na dan v potomkah ob velikih družbenih zaostitvah.

Z nastopom novega družnega reda po drugi svetovni vojni so sčasoma bledele tudi mnoge nianse odnosov kočarskih obrobij, ki so pripadala minulemu

⁴⁹ PAM, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, Vr VII 884/19, pismo Matilde Gajst, 12. 9. 1920; dopis policijskega komandirja na Ptujski gori mariborskemu okrožnemu sodišču, 3. 10. 1920.

svetu predstav, saj socialistični sistem, idejno utemeljen na normi enakosti, ni več poznal sistema socialne distance in s tem tudi ne statusa kmečkih delavcev in vse manj logiko iz njihovega socialnega položaja porojenih patologij. Čeprav je tudi povojna stvarnost vsaj do začetka petdesetih let 20. stoletja močno pritiskala na kmečko prebivalstvo, sta kolektivizacija in zadružništvo vsaj na območju Slovenskih goric in Haloz izboljšala socialni položaj nekdanjih bajtarjev in viničarjev.⁵⁰ Nevidne konture nasilnih družinskih odnosov pa so morale tudi v novih družbenih okoliščinah, ki jih je barval slogan »Zemljo tistemu, ki jo obdeluje!«, vsiljivo brneti med prebivalci nacionalno prepričanega in socialno ranljivega štajerskega prostora.

Če so bile štajerske morilke zakonskih partnerjev izstopajoč družbeni pojav v medvojnem slovenskem prostoru, pa to nikakor ni držalo v jugoslovanskem merilu. To je vedela komunistična aktivistka Lidija Šentjurg, ki je bila sredi novembra 1933 zaradi političnega delovanja obsojena na dve leti strogega zavora. Dvaindvajsetletnica je kaznen prestajala v kaznilnici v srbskem Požarevcu, kjer je med drugim zbirala gradivo o sojetnicah, morilkah zakoncev, »ker so jih na silo poročali bodisi s starejšimi bodisi mlajšimi /.../ in jih je tisto življenje sililo, da so se znebile možev«. Kot pedagoginja je nameravala zbrano gradivo znanstveno preučiti, vendar so bili zapiski kasneje pomotoma uničeni.⁵¹ Šestintrideset let pa je bila stara komunistka Marija Žumer, ko je leta 1936 postala politična jetnica v zloglasnem beograjskem zaporu, tedanjemu sleherniku znanem pod imenom Glavnjača. Zaprte beračice, prostitutke in morilke – med njimi mnoge Slovenke, ki so iskale boljše življenje v jugoslovanski prestolnici – je videla kot rak rano na družbenem telesu Kraljevine Jugoslavije. Za razliko od etablirane politike ni obsojala žensk, grobo pahnjelih prek roba človeškega dostojanstva, pač pa je obtožbo brezkompromisno naslovila na državo, ki je socialno vprašanje, nevarno bližajoče se družbeni eksploziji, reševala s pometanjem pod preprogo – z izolacijo, nadzorom in s kaznovanjem.⁵²

---

⁵⁰ *Slovenska kronika XX. stoletja, 1941–1995* (Ljubljana: Nova revija, 2008), 150–151, 177–178, 196, 198.

⁵¹ Nevenka Troha, »Lidija Šentjurg«, v: *Osebnosti druge svetovne vojne*, ur. Mateja Ratej (Ljubljana: Založba ZRC, 2023).

⁵² Marija Žumer, *Sedemdeset dni v Glavnjači: opis osebnih doživetij* (Ljubljana: s. n., 1937), 7, 10.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Pokrajinski arhiv Maribor, Okrožno sodišče v Mariboru 1898–1941:

Vr VII 324/19 (Marija Wregg)

Vr VII 884/19 (Ivana Marzidovšek).

Pokrajinski arhiv Maribor, Eman Pertl, Sodno-izvedenski spomini Ivana Jurečka.

Časopisni viri

Slovenec, 1924.

Slovenski gospodar, 1920.

Straža, 1919.

Tiskani viri

Ahčin, Ivan. »Kam naj se usmeri katoliška akcija?«. *Čas*, št. 3–4 (1930–1931).

Erjavec, Fran. *Kmetiško vprašanje v Sloveniji: gospodarska in socialna slika*. Ljubljana: Jugoslovanska kmetijska zveza, 1928.

Fakin, Boris. »Haloški otroci«. *Sodobnost*, 1936.

Ingolič, Anton. *Vinski vrh*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1946.

Ingolič, Anton. *Tam gori za hramom*. Maribor: Obzorja, 1956.

Ingolič, Anton. *Lukarji*. Maribor: Tiskovna založba, 1936.

Ingolič, Anton. *Nebo nad domačijo*. Maribor: Obzorja, 1960.

Jeraj, Josip. *Naša vas: oris vede o vasi*. Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1933.

Jontes, Gelč. *Sreča na črepinjah*. Ljubljana: Plug, 1943.

Jurančič, Josip. *Iz šole za narod*. Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1930.

Kerenčič, Jože. »Študij o naši vasi«. *Ljubljanski zvon*, 1936.

Kerenčič, Jože. *Domačija: zbrano delo*. Maribor: Obzorja, 1967.

Koman, Manica. *Šopek samotarke*. Ljubljana: Zvezna tiskarna, 1918.

Koprivec, Ignac. *Kmetje včeraj in danes: narodopisne črtice iz Slovenskih goric*. Lenart: Glavna hranilnica, 1939.

Kovač, Štefan. »Gospodarske in socialne razmere v Prekmurju«. *Obzorja*, 1938.

Kranjec, Miško. *Os življenja*. Ljubljana: Hram, 1935.

Kuhar Lovro – Prežihov Voranc. *Zbrano delo*, 1.–12. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962–1990.

Lampret, Jože. »Tvarno-duhovna struktura župnije Ribnica na Pohorju«. *Dejanje*, 1938.

- Maklecov, Aleksander. *Žena in zločin*. Ljubljana: Juridična fakulteta, 1944.
- Socialni problemi slovenske vasi*, 1. in 2. del. Ljubljana: Socialno-ekonomski institut, 1938.
- Vodopivec, Vlado. »Pravni in socialno-politični problemi poljedelskega delavstva«. *Sodobnost*, VIII, 1940.
- Zupan, T. »Posestna struktura Slovenije«. *Sodobnost*, 1940.
- Žgeč, Fran. »Beda haloške dece in nje sociološki vzroki«. *Obzorja*, 1939.
- Žumer, Marija. *Sedemdeset dni v Glavnjači: opis osebnih doživetij*. Ljubljana: s. n., 1937.

Monografije in članki

- Čepič, Zdenko. *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945–1948*. Maribor: Založba Obzorja 1995.
- Kajzer, Rok. »Vladimir Travner«, v: *Osebnosti slovenskega novinarstva*. Ur. Mateja Ratej. Ljubljana: Založba ZRC, 2021.
- Kuhar, Lovro – Prežihov Voranc. *Dekle z mandolino: izbor zgodnje krajše proze*. Ljubljana: Študentska založba, 2011.
- Melik, Jelka. *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.
- Orwell, George. *Pot v Wigan*. Ljubljana: Beletrina, 2013.
- Ratej, Mateja. *Svastika na pokopališkem zidu: poročilo o hitlerizmu v širši okolici Maribora v tridesetih letih 20. stoletja*. Ljubljana: Beletrina, 2021.
- Ratej, Mateja. *Triumfator: Anton Korošec v prvi Jugoslaviji*. Ljubljana: Beletrina, 2022.
- Ratej, Mateja. *Vojna po vojni: štajerske kmečke družine v dvajsetih letih 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2016.
- Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941*. Ljubljana: Nova revija, 1997.
- Slovenska kronika XX. stoletja, 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija, 2008.
- Troha, Nevenka. »Lidija Šentjurg«. V: *Osebnosti druge svetovne vojne*. Ur. Mateja Ratej. Ljubljana: Založba ZRC, 2023.

»BAJTA NI DRUGEGA KAKOR KOTIŠČE OTROK, NEZADOVOLJNOSTI IN NESREČE«: ŽENSKO NASILJE V ŠTAJERSKIH KOČARSKIH DRUŽINAH MED SVETOVNIMA VOJNAMA

Povzetek

Izbruhi ženskega nasilja v štajerskih kočarskih družinah so bili v vsem medvojnem času v najtesnejši zvezi s poraznim socialnim položajem kmečkega delavstva, ki je bilo med svetovnima vojnama najštevilčnejša in socialno najšibkejša skupina slovenskega prebivalstva ter je najslabše živela ravno na Štajerskem. Njen položaj zakonsko ni bil urejen in se je v letih do druge svetovne vojne zaradi poglobljanja socialnega razslojevanja le še slabšal. Štajerske ženske so bile v dvajsetih letih 20. stoletja storilke zločinov nad zakonskimi (ne pa

tudi nad intimnimi) partnerji v nekaj manj kot polovici primerov v primerjavi z moškimi storilci, v desetletju za tem pa v več kot šestdeset odstotkih. V okoliščinah popolne socialne prezrtosti kmečkega prekariata so bili odnosi v kočarskih družinah polni neprekinjenega nasilja, vendar moškim v pogojih družbeno podprte patriarhalne podrejenosti ženskega spola praviloma ni bilo v interesu nasilno dokončanje zakonske zveze. Na drugi strani so se lahko kmečke delavke osvobodile družbene, ekonomske, telesne in čustvene odvisnosti od zakonskih partnerjev, ki jo je utemeljeval obstoječi (katoliški) družbeni red, edinole skrajnim nasiljem za vsako ceno. Žensko nasilje nad zakonskimi partnerji je v širši mariborski okolici vztrajalo zlasti v letih 1929–1933, zaznamovanimi z diktaturo kralja Aleksandra Karađorđevića in s pronicanjem svetovne gospodarske krize, ki je izdatno udarila po do vratu zadolženi kmečki populaciji. V letih pred drugo svetovno vojno je žensko nasilje nad zakonci v mariborski okolici kot enim najrevnejših področij na Slovenskem usahnilo. Ob odločnejših državnih ukrepih za zmanjšanje socialne razslojenosti kmečkega prebivalstva velja na Štajerskem poglobitveni razlog za to pripisati pojavu množičnega pričakovanja nemške okupacije, od katere si je zlasti revno kmečko prebivalstvo obetal domala pravljico izboljšanje socialnega položaja.

“THE HUT IS NOTHING BUT A BREEDING PLACE, FILLED WITH DISSATISFACTION AND UNHAPPINESS”: WOMEN’S VIOLENCE IN STYRIAN CROFTER’S FAMILIES DURING THE WORLD WARS

Summary

The incidents of women’s violence in Styrian crofter families during the inter-war period were closely linked to the dire social situation of peasant workers, who were the most numerous and socially vulnerable group of the Slovene population during the World Wars. Their lives were the most impoverished in Styria, and their situation was not governed by law, which only worsened in the years leading up to the Second World War as social stratification deepened. In the 1920s, female Styrian perpetrators committed crimes against their spouses (but not against their intimate partners) in just under half as many cases as male perpetrators. However, in the following decade, female perpetrators accounted for more than sixty percent of the total cases. In the context of the total social disregard of the peasant precariat, relations in the crofter’s families were filled with continuous violence, but in the conditions of the socially supported patriarchal subordination of the female sex, it was generally not in the interest of men to forcefully consummate their marriages. On the other hand, only through extreme violence at any cost could peasant women free themselves from the social, economic, physical and emotional dependence on their spouses that was justified by the existing (Catholic) social order. Women’s violence against their spouses persisted in the wider Maribor area, especially in the years 1929–1933, marked by the dictatorship of King Aleksandar Karađorđević and the onset of the world economic crisis, which hit heavily on the highly indebted peasant population. Women’s violence against their spouses dried up in the years before the Second World War in the Maribor area, one of the poorest areas in Slovenia. In the face of more determined state measures to reduce the social stratification of the peasant population, the main reason for this in Styria can be attributed to the emergence of a mass expectation of the German occupation, from which the poor peasant population in particular had an almost fairytale-like prospect of an improvement in their social situation.

„DIE HÜTTE IST NICHTS WEITER ALS EINE BRUTSTÄTTE, EIN ORT DER UNZUFRIEDENHEIT UND DES UNGLÜCKLICHSEINS“: WEIBLICHE GEWALT IN STEIRISCHEN HÜTTNER-FAMILIEN IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

Zusammenfassung

Die Ausbrüche weiblicher Gewalt in den steirischen Hüttner-Familien in der Zwischenkriegszeit standen in engstem Zusammenhang mit der niedergeschlagenen sozialen Lage der Bauersleute, die während der Weltkriege die zahlreichste und sozial schwächste Gruppe der slowenischen Bevölkerung darstellten und die in der Steiermark am schlechtesten lebten. Ihre Lebenssituation war gesetzlich nicht geregelt und verschlimmerte sich in den Jahren vor dem Zweiten Weltkrieg noch weiter, als sich die soziale Schichtung verschärfte. In den 1920er Jahren begingen steirische Frauen im Vergleich zu männlichen Tätern in knapp der Hälfte der Fälle Verbrechen gegen ihre Ehepartner (aber nicht gegen ihre Intimpartner), und im Jahrzehnt danach in mehr als sechzig Prozent der Fälle. Angesichts der totalen sozialen Missachtung des bäuerlichen Prekariats waren die Beziehungen in den Hüttner-Familien von ständiger Gewalt geprägt, allerdings hatten die Männer unter den Bedingungen der gesellschaftlich gestützten patriarchalischen Unterordnung des weiblichen Geschlechts in der Regel kein Interesse an der gewaltsamen Vollziehung einer Ehe. Andererseits konnten sich die Bauernfrauen nur durch extreme Gewalt um jeden Preis aus der sozialen, wirtschaftlichen, physischen und emotionalen Abhängigkeit von ihren Ehepartnern befreien, die durch die bestehende (katholische) Gesellschaftsordnung begründet war. Die weibliche Gewalt gegen Ehepartner hielt im Großraum Maribor an, insbesondere in den Jahren 1929–1933, die durch die Diktatur von König Aleksandar Karađorđević und den Ausbruch der Weltwirtschaftskrise geprägt waren, die die verschuldete bäuerliche Bevölkerung besonders hart traf. In den Jahren vor dem Zweiten Weltkrieg kam es in der Umgebung von Maribor, einer der ärmsten Gegenden Sloweniens, zu einem Rückgang der weiblichen Gewalt in der Ehe. Angesichts entschlossener staatlicher Maßnahmen zum Abbau der sozialen Schichtung der bäuerlichen Bevölkerung ist dies in der Steiermark vor allem auf die aufkommende Massenerwartung an die deutsche Besatzung zurückzuführen, von der sich insbesondere die arme bäuerliche Bevölkerung eine fast märchenhafte Aussicht auf eine Verbesserung ihrer sozialen Lage versprach.